

Министерство образования Республики Беларусь

Учреждение образования
«Белорусский государственный педагогический университет
имени Максима Танка»

Исторический факультет

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНОГО ЗНАНИЯ

Материалы III Международной студенческой
научно-теоретической конференции

Минск, 8 апреля 2018 г.

Минск
РИВШ
2018

УДК 378.14:30(061.3)

ББК 74.58:60

A43

Рекомендовано
советом исторического факультета
УО «Белорусский государственный педагогический
университет имени Максима Танка»
(протокол № 8 от 29 марта 2018 г.)

Редакционная коллегия:

кандидат исторических наук доцент *А. В. Касович* (отв. ред.);
кандидат исторических наук доцент *С. П. Шупляк*;
кандидат педагогических наук доцент *А. А. Корзюк*;
кандидат исторических наук доцент *А. Ф. Великий*

Рецензенты:

доктор исторических наук профессор *А. М. Лютый*;
доктор исторических наук профессор *И. Е. Варивончик*

Актуальные проблемы социально-гуманитарного знания :
A43 материалы III Междунар. студ. науч.-теорет. конф., Минск,
18 апр. 2018 г. / редкол.: А. В. Касович (отв. ред.) [и др.];
Белорус. гос. пед. ун-т им. М. Танка. – Минск : РИВШ, 2018. –
246 с.

ISBN 978-985-586-129-5.

В сборнике представлены материалы исследований молодых ученых
высших учебных заведений Республики Беларусь и Российской Федера-
ции, учащихся учреждений общего среднего образования, посвященные
актуальным проблемам исторических, педагогических и социально-гумани-
тарных научных дисциплин.

Адресуется преподавателям, магистрантам и студентам вузов.

УДК 378.14:30(061.3)

ББК 74.58:60

ISBN 978-985-586-129-5

© Оформление. ГУО «Республиканский
институт высшей школы», 2018

они были зверски убиты и порублены. Маленькие детки лежали в кроватках, фашисты раскрыли окна и двери, и малыши замерзли» [2].

Из воспоминаний Айзика Яковлевича Ленчнера: «...Цельми днями палило беспощадное солнце. Нам запретили стоять, не давали еду и воду. Замученные трехдневной жадой узники начали пить процеженную через одежду мочу. Однажды немцы привезли большую бочку воды, и когда люди бросились к ней, открыли пулеметный стрельбу. На 4-ый день нас перегнали в лагерь недалеко от города, возле реки Свислочь. В то время я выглядел намного моложе своих 18 лет, потому с помощью сестры Брони, под видом ребенка мне удалось миновать ворота пропускного пункта. Через несколько дней всех мужчин согнали в минскую тюрьму. Коммунистов, интеллигентов, а также тех, на чьих руках не было мозолей вывезли за город и расстреляли» [3]. «Отсутствие сменного белья и мыла, скученность и невозможность помыться на протяжении почти двух лет привели к тому, что все мы овшивели. В гетто появились случаи заболевания тифом, что всячески скрывалось от немцев. Массового характера болезнь не носила, но тифозных больных тайно свозили в двухэтажный дом на Обувной улице, где до войны размещался детский сад» [3].

Более 100 тысяч человек стали узниками и жертвами Минского гетто. Историк Галина Кнатко писала: «Можно предположить, что в Минском гетто содержалось следующее количество узников: июль 1941 – около 80000, февраль 1942 – 25000 (18000 местных + 7000 депортированных евреев), август 1942 – примерно 15000, апрель 1943 – около 8500, ноябрь 1943 – гетто ликвидировано. Основная масса населения гетто погибла или умерла в период эпидемии, часть вышла в партизанские зоны, небольшое количество уцелело в «минигетто» на минских предприятиях, несколько человек – в подземелье гетто. По данным Минской областной комиссии содействия Государственной чрезвычайной комиссии по расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков, в результате массового истребления граждан на территории Минска и его окрестностей погибло не менее 300000 человек, не считая сожженных в кремационных печах. В это число входят и жертвы Минского гетто» [1].

От старого еврейской кладбища возле улиц Коллекторной, Гебелева и Иерусалимской сохранились лишь некоторые надгробия. В сквере находятся памятник жертвам Минского гетто – «Камни памяти», – установленные жителями Бремена, Гамбурга, Дюссельдорфа, Кельна, Бонна, Берлина, Франкфурта и Вены. Неподдалеку – композиция под названием «Разбитый очаг», созданная архитектором Леонидом Левиним и скульптором Максимом Петрулем. На пьедестале из красного гранита, как на фундаменте дома, стоят стол и сложенный круглый стол, за каким когда-то собиралась счастливая семья. Однако после внезапного нацистского погрома жизнь людей оборвалась.

На территории бывшего Минского гетто сохранился угловой дом – улица Сухая 25. В нем 26 евреев на протяжении девяти месяцев в подвале нашли убежище с октября 1943 по июль 1944 г. Выжило только 13, остальные погибли. Сегодня здесь в рамках белорусско-немецкого проекта Историческая мастерская проводятся научно-практические конференции о Минском гетто, встречи с Праведниками народов мира, участниками сопротивления нацизму, организуются семинары, презентации, круглые столы, доклады, которые позволяют изучать новые страницы Второй мировой войны, истории Холокоста и культуры памяти войны в Беларуси. Воспоминания очевидцев тех событий не только дополняют новыми фактами историю преступлений германского фашизма на нашей земле, но и придают им эмоциональную окраску. Это заставляет нас лучше понять и сильнее запомнить трагическую историю минувшей войны, делать все необходимое, чтобы не допустить такого в будущем.

Литература

1. Иоффе, Э. Г. Белорусские евреи: трагедии и героизм: 1941-1945 / Э. Г. Иоффе. – Минск, 2003. – 428 с.
2. Воспоминания бывших узников минского гетто. Трагедия евреев Беларуси [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.sb.by/articles/miru-pomnit-zaveshchaem.html> - Дата доступа: 17.12.2017.
3. Последний крик Минского гетто [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://litteritory.com/2013/10/24/последний-крик-минского-гетто/> - Дата доступа: 17.12.2017.

РОЛЯ БАНКАЎ У ПАДТРЫМЦЫ ПАМЕСТНАГА ДВАРАНСТВА Ў БЕЛАРУСІ (ДРУГАЯ ПАЛОВА XIX – ПАЧАТАК XX СТ.)

*В.А. Тарасевіч, магістр гіст. навук, БДПУ
наук. рук. – А.П. Жытко, докт. гіст. навук, праф., БДПУ*

У дарэформенныя гады для арганізацыі сельскагаспадарчай вытворчасці памешчыкі маглі абыходзіцца без атрымання крэдытаў. У часы прыгону пры наяўнасці бясплатнай працы сялян, іх рабочай жывёлы і прылад працы можна было абыходзіцца і без грашовых уліванняў у гаспадарку з боку памешчыкаў. Гэта, аднак, не азначала, што дваране не закладвалі сваіх прыгонных у крэдытных установах для атрымання грашовых сродкаў. Напярэдадні рэформы толькі памешчыкі

Віцебскай, Мінскай і Магілёўскай губерняў мелі доўг звыш 31 млн руб. Але гэтыя сродкі пайшлі ў асноўным на невытворчыя патрэбы [1, с. 235].

У перыяд капіталізму памешчык не мог абыйсціся без найму (за грошы ці яким-небудзь іншым чынам) работнікаў, абзавядзення рабочай жывёлай і прыладамі працы. Сезонны цыкл сельскагаспадарчай вытворчасці вымагаў доўгатэрміновага крэдыту.

Прыватная зямельная ўласнасць у Беларусі звычайна закладвалася ў аддзяленнях наступных банкаў: Дзяржаўнага дваранскага зямельнага банка, Сялянскага пазямельнага банка і акцыянерных зямельных банкаў — Тульска-Пецяярбургскага, Маскоўскага і Віленскага.

З 1886 г. у Беларусі распачалі сваю дзейнасць аддзяленні Дзяржаўнага дваранскага зямельнага банка. Гэта быў саслоўны банк. Яго мэта — падтрымка дваранскага землеўладання праз прадстаўленне доўгатэрміновых (да 66,5 гадоў) пазык пад заклад зямельнай маёмасці. Звычайна пазыкі складалі 50—60 % ад кошту закладзенай зямлі. Яны выдаваліся пад 6 % гадавых, суму з якіх пазычальнік павінен быў уносіць 2 разы на год. У выпадку нявыплаты па працэнтах закладзеная зямля прадавалася банкам іншым асобам, каб спагнаць пазыку і працэнты па ёй.

Такім чынам, банк дзейнічаў па тых жа правілах, што і ўсякая крэдытная ўстанова. Іншая справа, што яна была дзяржаўная і саслоўная. Акрамя спадчынных дваран, закладзі зямлю тут не маглі прадстаўнікі іншых саслоўяў. Асабліваасцю гэтага банка было і тое, што ў Беларусі і Літве, на Правабярэжнай Украіне права на атрыманне пазык не мелі дваране-католікі. Гэта быў своеасаблівы працяг дыскрымінацыйнай палітыкі царызму ў адносінах да вышэйшага саслоўя каталіцкага веравызнання. Таму, хаця Беларусь займала 2-е месца ў Расійскай імперыі па колькасці дваранскага зямлеўладання, аперацыі банка тут былі ў некалькі разоў меншымі ў параўнанні з унутранымі губерйнмі імперыі. Так, за 1886—1900 гг. банк выдаў пазык дваранам Еўрапейскай Расіі на 978,9 млн руб. пад заклад 28,2 млн дзес [2, с. 318].

У 5 беларускіх губернях на 1 студзеня 1898 г. гэтыя судносныя раўняліся 1066 тыс дзес. з намінальнай сумай пазык у 21839,4 тыс руб [3, с. 6-11]. Да 1 студзеня 1904 г. колькасць закладзенай зямлі павялічылася амаль на 500 тыс дзес. і склала 1504 тыс дзес. На 1 студзеня 1915 г. залог зямлі быў прыкладна такім жа — 1500 тыс дзес. [4, с.128]. Стабілізацыя была выклікана тым, што ў 1906—1908 гг. вышэйшае саслоўе не імкнулася закладваць свае землі ў Дваранскім банку, таму што з 21 сакавіка 1906 г. банк пачаў выдаваць пазыкі не грашчыма, а закладнымі лістамі. Акрамя гэтага, закладзеныя дваранскія землі, купленыя сялянамі, з 3 лістапада 1905 г. пераводзіліся на рахунак Сялянскага пазямельнага банка [5, с.78].

Разам з тым на рукі дваранам выдавалі толькі частку грошай, якія налічваліся за закладзеныя землі. У прыватнасці, на 1 студзеня 1897 г. пазычальнікам належала атрымаць 7417 тыс руб. Але з гэтай сумы банкам было вылічана 5861 тыс руб. для разлікаў з іншымі крэдытнымі ўстановамі, дзе папярэдне дваранамі былі атрыманы пазыкі. Такім чынам, толькі 1557 тыс руб., ці 21,0 % было выдадзена пазычальнікам [6, с. 235]. Гэтыя даныя сведчаць аб тым, што закладваліся ў асноўным маёнткі, якія ўжо былі закладзены ў іншых крэдытных установах. Хаця сельская гаспадарка ў рынчальных умовах не можа існаваць без крэдытаў, улічваючы яе сезонны характар, аднак Дваранскі банк хутчэй імкнуўся ўратаваць дваранскае землеўладанне ад пераходу яго да іншых саслоўяў, чым фінансаваў сельскагаспадарчую вытворчасць.

Акрамя гэтага, банк адстойваў інтарэсы сярэдняга і буйнога дваранскага землеўладання. Па статуту банк мог браць у заклад такую колькасць зямлі, пазыка з якой павінна складаць не менш 1 тыс руб., г. зн., што кошт закладзенага маёнтка не мог быць меншым за 2 тыс руб. Сярэдні памер закладзенай зямлі ў канцы XIX ст. склаў 1734,2 дзес. З паступовым драбленнем латыфундый, а таксама з тым, што неабяззкова ўся зямельная плошча закладвалася, і з павышэннем кошту зямлі, сярэдні памер закладзеных маёмасцей памяншаўся. На 1 студзеня 1904 г. ён склаў 1280,7 дзес., а на 1 студзеня 1915 г.— 1003,3 дзес. Асабліва буйныя латыфунды закладваліся ў Мінскай губ., сярэдні памер якіх пераўзыходзіў паказчык іншых беларускіх губерняў у 2,7 разы [4, с. 128].

Першапачаткова паслугамі банка карысталіся выключна спадчынныя дваране. Праз 10 гадоў яго дзейнасці толькі 0,5 % закладзенай зямлі прыпадала на асоб не з вышэйшага саслоўя [6, с. 325]. Да 1914 г. іх доля павялічылася да 1/3. Гэта былі прадстаўнікі ўсіх іншых саслоўяў, акрамя сялян. Пры продажы дваранамі закладзеных у банку маёнткаў іх даўгі пераводзіліся на новых упадальнікаў [7, с. 236]. Такім чынам, банк, які ствараўся з мэтай падтрымкі землеўладання спадчынных дваран, паступова пераўтвараўся ў бессаслоўны. Зямля, як аб'ект куплі-продажу, не ўлісвалася ў саслоўныя межы. Яна пераходзіла ў рукі тых, хто быў больш прад-прымальны, эканамічна моцны.

У Дваранскім банку закладвалася зямля толькі праваслаўнымі дваранамі і лютэранамі. Дваране-католікі карысталіся паслугамі акцыянерных банкаў. Аб гэтым сведчаць і статыстычныя даныя. Так, на 1 студзеня 1904 г. у 5 беларускіх губернях у Дваранскім банку было закладзена ад 16,6 % прыватнага землеўладання ў Віленскай губ. да 28,0 % — у Віцебскай губ. У цэлым жа ў краі на долю Дваранскага банка прыходзілася 20,7 % закладзеных зямель, Сялянскага банка — 11,1 %, а астатнія 68,2 % — на акцыянерныя зямельныя банкі [8, с. 49, 51].

Сярод акцыянерных зямельных банкаў найбольшыя аперацыі ажыццяўляў Віленскі банк, які быў заснаваны ў 1872 г. акцыянерамі — вядомымі зямельнымі латыфундыстамі графамі М. Зубавым і А. Платарам, князем П. Вітгенштэйнам і іншымі. На пачатку ХХ ст. па аб'ёму аперацый банк выйшаў на другое месца, пасля Маскоўскага, сярод акцыянерных зямельных банкаў імперыі [9, с. 3]. У 1905 г. у Віленскім банку было закладзена 3713 тыс дзес. зямлі, альбо 48,5 % ад усёй закладзенай у банках прыватнай зямлі 5 паўночна-заходніх губерняў. Сума закладзеных зямельных маёмасцей склала 79374 тыс руб., ці 44,1 %. У той жа час у Маскоўскім і Тульска-Пецяярбургскім акцыянерных банках было закладзена 1311 тыс дзес. на суму 32041 тыс руб. [9, с. 4, 5].

З сярэдзіны 80-х гадоў, калі распачалі сваю дзейнасць Сялянскі і Дваранскі пазямельныя банкі, заклад зямлі прыватнымі асобамі прыняў устойлівую тэндэнцыю росту. Асабліва гэта тычылася Мінскай губ., дзе ў 1896 г. працэнт закладзенай быў роўны 59,0 % [4, с. 128]. Па адноснай колькасці закладзенай дваранскай зямлі Мінская губ. выйшла на другое месца ў імперыі пасля Кацярынаслаўскай губ. [10, с. 232]. У 1885 г. у 5 беларускіх губернях было закладзена 27,3 % прыватнага землеўладання, а ў 1894 г.— 50,2 %. Пачынаючы з гэтага года, сярэднія штогадовыя тэмпы прыроста ў залог зямлі ўсімі крэдытнымі ўстановамі паступова пачалі скарачацца. Калі з 1863 да 1885 г. штогод у сярэднім закладвалася 1,2 % прыватнага землеўладання, то з 1885 г. да 1894 г.— 2,1, а з 1894 да 1904 г.— толькі 0,7 %. На 1 студзеня 1905 г. у банках было закладзена 7530 тыс дзес. зямлі прыватнага сектара, што складала 57,6 %. Па 50 губернях Еўрапейскай Расіі гэты паказчык быў крыху меншы — 50,3 % [11, с. 24, 28].

Як бачым, большасць зямель закладвалася з сярэдзіны 80-х да сярэдзіны 90-х гадоў, на якія прыпадае час аграрнага крызісу, а таксама пераарыентацыя з зернявой гаспадаркі на мяса-малочную жывёлагадоўлю, што патрабавала значных фінансавых сродкаў.

Літаратура

1. Россия. Полное географическое описание нашего отечества: Настольная и дорожная книга для русских людей [В 19-ти т.] / Верхнее Поднепровье и Белоруссия; [Смоленская, Могилевская, Витебская и Минская губ.] / Сост. В. П. Семенов, М. В. Довнар-Запольский, Д. З. Шендик [и др.]. — СПб.: А. Ф. Девриен, 1905. — Т. IX. — 620 с.
2. Анфимов, А. М. Крупное помещичье хозяйство Европейской России. / А.М. Анфимов. — М.: Наука, 1969. — 402 с.
3. Отчет Государственного дворянского земельного банка за 1897 г. — СПб.: Тип. Гос. банка, 1899. — 218 с.
4. Жытко, А.П. Дваранства Беларусі перыяду капіталізму. 1861-1914 гг. / А.П. Жытко. — Мінск: БДПУ, 2003. — 233 с.
5. Отчет Государственного дворянского земельного банка за 1908 г. — СПб.: Тип. Гос. банка, 1909. — 212 с.
6. Отчет Государственнго дворянского земельного банка за 1896 год. — СПб.: Тип. Гос. банка, 1899. — 328 с.
7. Отчет Государственного дворянского земельного банка за 1914 год. — СПб. : Тип. Гос. банка, 1915. — 240 с.
8. Статистические сведения по земельному вопросу в Европейской России. — СПб., 1906. — С. 39, 41; Дядиченко, А., Чермак, Л. Статистический справочник. Вып. 1. Население и землевладение России по губерниям и сравнительные данные по некоторым Европейским государствам. / А. Дядиченко, Л. Чермак. — СПб., 1914. — С. 49, 51.
9. Отчет по ревизии Виленского земельного банка. — СПб., 1909. — 64 с.
10. Вся Россия. Русская книга промышленности, торговли, сельского хозяйства и администрации. Адрес-календарь Российской империи. — СПб.: А. С. Суворин, 1901. — Т. 3. — 381 с.
11. Временник Центрального статистического комитета. № 2. 1888. — СПб., 1888. С. 19-20; Статистика долгосрочного кредита в России. 1894. Вып. 3. — СПб., 1895. С. 24-28;

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НЕГОРЕЛЬСКОЙ ТАМОЖНИ

*Н.В. Хромченкова, 11 «Б», ГУО «Гимназия №1 г. Дзержинска»
науч. рук. — М.М. Мальчевская, учитель истории, ГУО «Гимназия №1 г. Дзержинска»;
В.А. Иоцюс, канд. ист. наук, БГПУ*

Важной задачей современной исторической науки является освещение тех страниц истории, которые не были изучены в полном объеме. Одной из таких тем, не получивших достаточного освещения, является советско-польское пограничье на его белорусском участке.

Одним из наиболее сложных этапов в истории Беларуси является период 1921-1939 гг. По условиям Рижского мирного договора, заключенного между Советской Россией и Польшей, была установлена граница, которая искусственно разъединила белорусский народ, что мешало созданию единого экономического и культурного пространства. Поэтому процессы, которые происходили по обе стороны советско-польской границы, были вызваны стремлением белорусского народа к воссоединению. Это обстоятельство вызвало возникновение ряда